

mpc
METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM

**VZDELÁVANÍM
PEDAGOGICKÝCH ZAMESTNANCOV
K INKLÚZII MARGINALIZOVANÝCH
RÓMSKÝCH KOMUNÍT**

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Kód ITMS: 26130130051

číslo zmluvy: OPV/24/2011

Metodicko – pedagogické centrum

Národný projekt

**VZDELÁVANÍM PEDAGOGICKÝCH ZAMESTNANCOV
K INKLÚZII MARGINALIZOVANÝCH RÓMSKÝCH KOMUNÍT**

Mgr. Jarmila Saxová

Dejiny regiónu Spiš II.b

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum,
Ševčenkova 11, 850 01 Bratislava

Autor UZ: <Mgr. Jarmila Saxová

Kontakt na autora UZ: <Základná škola s materskou
školou, Školská 684, 053 33
Nálepkovo,
www.zssmsnalepkovo.edupage.org.
>

Názov: <Dejiny regiónu Spiš II.b>

Rok vytvorenia: <2014>

Oponentský posudok vypracoval: Mgr. Bibiána Krajníková

ISBN 978-80-565-0147-4

Tento učebný zdroj bol vytvorený z prostriedkov projektu Vzdelávaním pedagogických zamestnancov k inklúzii marginalizovaných rómskych komunít. Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov Európskej únie.

Text neprešiel štylistickou ani grafickou úpravou.

Obsah:

7.8. Podolíneč

7.9. Stará Ľubovňa

7.10. Hniezdne

7.11. Smolník

7.12. Spišské Podhradie

7.13. Právna nadstavba miest

8. Kapitola: Kultúrne pamiatky

8.1. Románske obdobie

8.2. Gotika

8.3. Neskorá gotika

8.4. Renesancia

8.5. Barok

8.6. Klasicizmus

9. Kapitola : Z rôznych oblastí života

9.1. Zdravoveda

9.2. Prírodné nešťastia

9.3. Požiare

9.4. Panovníci na Spiši

9.5. Strava našich predkov

10. Použitá literatúra

7.9. Stará Ľubovňa

Centrálne os severného Spiša vytvára rieka Poprad, prameniaca pri Popradskom plese. Kľukatí sa k Dunajcu, aby sa spolu s ním prostredníctvom Visly dostala k Baltickému moru. Je to jediná rieka, ktorá si svojim korytom prehrýzla cestu Slovenskom k severu. Výhodnú polohu si všimol už človek v staršej dobe kamennej. Svedčia o tom archeologické nálezy. Strategickú polohu tohto kraja si všimol už rímsky cisár Marcus Aurélius, ktorý tu chcel po zriadení provincií Marcomania a Sarmatia, posunúť hranice Rímskeho impéria. Stará Ľubovňa bola posledným a najväčším kolonizačným centrom horného Spiša. Osada vznikla pod Ľubovnianskym hradom na významnej cestnej a obchodnej križovatke. V roku 1292 mesto závisí na Podolínci, o čom svedčí povinnosť pri oprave jeho hradieb, ale už začiatkom 14. storočia prechádza búrlivým rozvojom. Roku 1301 český a poľský kráľ Václav mesto daroval rodine Görgeyovcom. V roku 1315 sa tu objavujú zárodky mestskej samosprávy. Kolonisti sa zamerali na poľnohospodárstvo, remeselnú výrobu a obchod. Roku 1342 mesto získalo právo na výročný trh. V roku 1364 kráľ Ľudovít I. povyšuje Starú Ľubovňu na slobodné kráľovské mesto, ktoré má rovnaké práva ako Košice. Mesto vyňal spod správy hradu. Obyvatelia mesta tým získali výhody magdeburského práva: slobodne si mohli voliť richtára, obyvatelia mali právo vlastníť a predávať majetok, súdiť všetky spory, vlastníť mlyny, usporadúvať trhy, loviť ryby, čapovať pivo. Okrem toho boli oslobodení od niektorých dávok a daní.

Námestie v Starej Ľubovni

Roku 1412 sa stalo mesto centrom 16 zálohovaných spišských miest. Keď sa hrad Ľubovňa stal sídlom starostu zálohovaného územia, v meste sa odohrálo mnoho poľsko-uhorských diplomatických rokovaní o vrátení zálohy. Obyvatelia sa venovali obchodu, remeslám, alebo splavovaniu dreva po rieke Poprad do Gdaňska. Možnosť poskytovania služieb obyvateľom a hosťom hradu povzniesla úroveň miestnych cechov a podporila vznik mincovne. Koncom 18.storočia mesto upadlo, zanikli niektoré remeslá. Tiež bola pričlenená do Provincie XVI. spišských miest. Tento návrat do Uhorska veľmi neprospeš, nakoľko stratilo svoje výsadné postavenie. Z mesta odišli úradníci i šľachta. Historické jadro mesta tvorí námestie obdĺžnikového tvaru s meštianskymi domami s renesančnou dispozíciou a neskoršími barokovými a klasicistickými úpravami. Dominantou námestia je Kostol svätého Mikuláša pochádzajúci z obdobia okolo roku 1280 a Provinčný dom - bývalé sídlo gubernátora zálohovaných miest, v 16.storočí prestavané v renesančnom slohu.

Interiér domu mešťana

Obdobie rozkvetu mesta zachytil v svojom historickom románe Spišské tajomstvo spisovateľ Jozef Nižňanský. 19.storočie neprinieslo podstatnú zmenu. Priemysel sa nerozvinul a v podstate remeselníci ako napr. garbiari, farbiari, obuvníci, klampiari, kováči, stolári tu pracovali i za I. Československej republiky. V čase II. svetovej vojny sa tu odohrálo niekoľko

bojov s fašistami. V 60-tych rokoch sa mesto stáva sídlom okresu a je spojené železničnou traťou z Podolíncom. Dnes je toto okresné mesto centrom severného Spiša.

7.10. Hniezdne

Obec Hniezdne sa nachádza v okrese Stará Ľubovňa. Pôvod názvu obce je známy z listiny z roku 1286 a znelo Gnezda. Rozprestiera sa na rázcestí obchodných ciest na dolnom toku rieky Poprad. Tadiaľ viedli cesty z juhu na sever a z východu na západ. Okrem ciest mohli predkovia na dopravu využívať i plte, lebo odtiaľ je rieka už splaviteľná. Poloha osady na takomto frekventovanom rázcestí vždy napomáhala rastu bohatstva jej obyvateľov, a tak nečudo, že sa z malej osady na terase nad Popradom v stredoveku vyvinulo mesto, ktoré sa svojím významom i dejinami radí k Podolíncu či Starej Ľubovni. Toto miesto bolo obývané už v dobe kamennej(paleolite), ako o tom svedčia archeologické nálezy. Aj keď nám chýbajú dôkazy o osídlení v neskoršej dobe, to ešte neznamená, že táto oblasť nebola obývaná. Samotný názov obce Hniezdne poukazuje na slovanských osadníkov, ktorí tu boli určite skôr, ako prišli nemeckí kolonisti. Prvá nepriama zmienka o existencii osady je z roku 1235. Do histórie mesta zasiahol i prieskumný útvar Tatárov, ktorí vtrhol roku 1241 na Spiš a poriadne ho vyplienil. Opätovný vpád Tatárov pod vedením Nogej chánom bol porazený roku 1288 pri Podolínci. Šoltýske výsady dostalo Hniezdne pravdepodobne niekedy okolo roku 1272, keď tu už žilo nemecké obyvateľstvo. Vývoj mesta bol pomerne zložitý a stále akoby v tieni mesta Podolínec či hradu Stará Ľubovňa. Výhodná poloha obce na rázcestí obchodných ciest spôsobila, že sa tu usadzovalo čoraz viac obchodníkov a remeselníkov. Význam obce pomaly vzrastal a vytváral podmienky pre povýšenie osady na mesto. To sa stalo v roku 1412, keď vydal kráľ Žigmund Luxemburský v Košiciach listinu, ktorou zaradil obec medzi slobodné mestá a udelil jej tie isté výsady a slobody, aké majú iné slobodné mestá(odpustil im platenie

mýta, tridsiatkov a tribútov). Cieľom udelenia výsad bol vzrast obce i jeho blahobytu. Sotva sa obec začala rozvíjať a naplno využívať mestské práva, ešte toho istého roku spolu s ostatnými spišskými mestami sa ocitla v poľskom zálohu. Zálohovanie spišských miest malo neblahý ekonomický dosah na ťažbu a vývoz medi do zahraničia. Avšak nepriaznivé historické skutočnosti, vrátane tureckej invázie neprispeli k navráteniu zálohovaných miest Uhorsku. Pod zálohom sa obyvateľom Hniezdneho nežilo ľahko, lebo kapitáni Ľubovnianskeho hradu žiadali od nich plnenie rôznych povinností nad rámec svojich práv. Šesťdesiate roky 16.storočia môžeme považovať za významné, lebo vtedy im poľský kráľ udelil také výsady, aké mal Podolíneec či Stará Ľubovňa. V prvom rade ho povyšuje na mesto a včleňuje do radu ostatných spišských miest s týmito právami : slobodne voliť richtára, ktorý rozhoduje v občianskych i trestných sporoch, právo chytať ryby v Poprade, slobodný predaj vína, oslobodenie od mýta za tovar dovezený do mesta, oslobodenie od mýta za vyvážanú meď, železo a iný tovar do Krakova, dva výročné jarmoky, týždenné jarmoky. I naďalej im zostali povinnosti hradu Ľubovňa, ako napríklad zásobovať potravinami hradnú kuchyňu. V dejinách mesta sa vyskytli situácie, keď nebolo schopné plniť si všetky svoje záväzky a povinnosti, a preto sa občas obracali na kapitánov hradu so žiadosťou o oslobodenie alebo aspoň o zmiernenie týchto povinností, či oslobodenie od robôt na poliach hradu. V závere 17.storočia došlo v meste k požiaru a zhorelo množstvo domov. Na začiatku 18.storočia muselo mesto znášať útrapy spôsobené nielen povstaním Františka Rákocziho, ale aj do jej života zasiahla občianska vojna v Poľsku. Ešte ani nedoznel vojnový konflikt a už ľud sužoval a kosil mor. Vyživovanie vojska a mor sa hlboko odrazili na životnej úrovni obyvateľov mestečka, ktoré postupne upadalo do biedy. V druhej polovici 18.storočia opäť zúrila v meste požiar. Po ukončení zálohu a včlenení mesta do organizácie 13 spišských miest problémy pre mesto neskončili. I naďalej si chcelo mesto zachovať výsady slobodného kráľovského mesta a preto napísali žiadosť Kráľovskej miestodržiteľskej rade, ale bez úspechu. Koncom storočia musela mestská rada riešiť i havarijný stav radnice. Keďže situácia bola zlá, radnicu sa im podarilo postaviť skoro až o sto rokov(roku 1880). Obyvatelia Hniezdneho mali nedostatok dreva, a preto celé stáročia viedli boj o les na Šípkovom vrchu s Kolačkovom. Magistrát mesta prešiel počas niekoľkých rokov mnohými personálnymi zmenami, ktoré zapríčinili jednak machinácie s mestskými financiami a jednak nesúhlas so začlenením do Provincie 16 spišských miest. Boj proti Provincii sa preniesol i do ďalšieho storočia. Okrem cholery, ktorá tiež postihla toto mesto sa všeobecná hospodárska kríza podpísala pod niekoľko rokov trvajúcú biedu v meste. K zlému stavu sa pridružili ešte nepokoje z rokov 1848-1849, keď občania znášali ťarchu pobytu časti ruskej armády, ktorá

prišla na pomoc Viedni. V prvej polovici 19.storočia dochádza aj k zmene zloženia mestskej rady. Na čele mestskej rady už nestál richtár, ale mešťanosta. Jeho spolupracovníkmi boli mestský kapitán, fiškál, pokladník a stavebný inšpektor. V tom čase malo mesto už svojho lekára. Upadajúce mesto neušetrili ani ďalšie nešťastné rany. Osudným mu bol ničivý požiar v roku 1870, keď vyhorelo takmer celé mesto do základov. Po tomto roku boli neskôr i ďalšie požiare, ktoré devastovali mesto. V roku 1876 zanikla Provincia 16 spišských miest. V tom čase už Hniezdne nemalo predpoklady pre zaradenie do kategórie miest a aj preto sa usilovali o zaradenie do kategórie veľkých obcí, čo sa im aj podarilo. Takto prestalo byť Hniezdne od 6.októbra 1885 mestom. Táto zmena sa odrazila v živote bývalého mesta. Už v 17.storočí malo mesto svoju školu, ktorá bola pravdepodobne cirkevná. V roku 1636 sa v meste zakladajú cechy. I napriek nepriaznivým okolnostiam sa v meste rozvíjalo remeslo. Išlo o mnohopočetnú skupinu, ktorá v meste tvorila významnú spoločenskú vrstvu. Po vzniku Československa sa mnohí občania hlásili k nemeckej národnosti. Národnostná menšina sa zúčastňovala i výprav proti partizánom. Nemecké vojská v meste sa rozhodli brániť svoje postavenie. V dedine sa rozpútala asi hodinová prestrelka, pred ktorou sa niektorí občania ukryli v lese. I napriek zákopom a tankom sa im nepodarilo zastaviť Červenú armádu. V meste žili i Židia, ktorých odviezli do táborov smrti. Tí, ktorí prežili sa už do hniezdného nevrátili, ale odišli do Izraela. Aj z Hniezdného boli deportovaní občania do gulagov v Sovietskom zväze. V roku 1969 sa mesto dočkalo železničnej trate Poprad – Orlov.

Obec Hniezdne

7.11. Smolník

O osídlení Smolníka pred tatárskym vpádom a počas neho hovorí iba ústna tradícia. Podľa nej od potoka v predmestí vedie tajná chodba smerom do miesta terajšej tabakovej továrne, v ktorej sa za tatárskeho vpádu skrývali obyvatelia. V podzemnej chodbe prežili obyvatelia pohromu vďaka studničke, z ktorej si brali vodu. V Smolníku žili najskôr Kotíni, Kelti a Slovania. Tí volali obec Dohrer, kým prichádzajúci Nemci jej dali meno Schmöllnitz, t.j. pražiareň. Akého pôvodu je Dohrer nie je jasné. Mesto leží v úzkej doline Smolníckeho potoka v centrálnej časti Spišsko-gemerského Rudohoria. Prvá písomná zmienka o Smolníku sa zachovala v listine z roku 1243. Ďalšia písomná zmienka je v listine Bela IV. z roku 1255. Nevhodné podmienky na rozvoj poľnohospodárstva boli vyvážené bohatstvom nerastných surovín, najmä pyritovomeďnatých rúd s obsahom striebra i zlata. Smolník je jediným miestom na Slovensku, kde sa takmer 735 rokov využívala na výrobu cementačnej medi bankská voda. O rozmachu obce po tatárskom vpáde svedčí aj to, že tu roku 1280 založili nemocnicu pri smolníckych baniach. Prvé údaje o produkcii zlata v Smolníku sú z roku 1243. V meste si začali stavať honosné sídla obyvatelia nemeckej národnosti. Smolník sa stal slobodným kráľovským bankským mestom roku 1327. Získal bankské, trhové, poľovné a rybárske právo, a to podľa vzoru štiavnického práva, ktoré bolo založené na saskom práve. Asi od roku 1328 boli na čele Smolníka komorní grófi. Povinnosťou komorného grófa bolo vyberať urburu od bankských ťažiarov, vykupovať drahé kovy, raziť mince a vyberať dane z výnosu komory. V 14. storočí bola v meste zriadená mincovňa, v ktorej sa razili medené a strieborné mince. Zo Smolníka sa vyvážala meď, zlato a železo do Levoče a cez Krakov do západnej Európy. Druhá cesta viedla cez Viedeň do Nemecka alebo cez Ľubľanu do Talianska. V tomto storočí prebiehala na Slovensku valašská kolonizácia a v priestore Smolníka vznikla valašská obec Úhorná (Ahorn). Založili ju Bebekovci. Obec prevzala na seba postupne chov oviec, dobytku a výrobu dreveného uhlia- teda doplnkové služby potrebné pre toto bankské mesto. Roku 1338 sa v meste konali aj bankské a civilné sudy. Rozvoj mesta s nevládou sledovali Bebekovci z neďalekej Krásnej Hôrky a neraz vpadli do jeho chotára a vyplienili ho. Okrem nich mestu neprišlo ani jasovské prepošstvo a Jekelfalussiovci z Jakloviec. V roku 1344 bol mestu pridelený Stillbach (Tichá Voda). Opätovný rozkvet bankských miest nastal za panovania kráľa Žigmunda, ktorému ležal blahobyt bankských miest na srdci. Bankské mestá sa v tom čase rozrastali a pribúdalo v nich obyvateľstva a bohatstva. Rozvoj baní bol taký veľký, že v baniach mohlo fárať za jednu zmenu 300- 400 baníkov. Život baníkov sa však na začiatku 15. storočia zhoršil. Keďže baníci patrili k najpočetnejším vrstvám pracujúcich s rozsiahlymi privilégiami, viedli organizovaný zápas za vlastné hospodárske a sociálne záujmy. Vznikali rozličné podporné organizácie – bratské pokladnice,

ktorými si vybojovali rad ústupkov od vládnujúcich tried. Údaje o rozsahu ťažby medi v 14.storočí nie sú známe, ale podľa zápisov v mestskej knihe Smolníka z 15.storočia sa dá usúdiť, že ťažba bola intenzívna. Od roku 1450 sa patrónom baníckych miest na Spiši a teda i Smolníka stal Štefan Zápoľský, majiteľ Spišského hradu. Tak začína do baníctva prenikať kapitál Zápoľských, ktorí boli spriaznení nielen s Thurzovcami, ale aj s Fuggerovcami, ktorí vlastnili stredoslovenské bane a huty. Smolníčania sa tešili, že im táto šľachtická rodina pomôže v boji proti Bebekovcom. V 15.storočí (najstarší údaj je z roku 1456) bola v meste založená banícka škola na výchovu banských majstrov a dozorcov. Všeobecná prax bola taká, že sa mladí baníci a hutníci do príslušnej činnosti zaúčali postupne priamo vo výrobe pri starších a skúsenejších pracovníkoch. Pri výuke sa používali príručky. Mnoho Smolníčanov navštevovalo univerzitu v Krakove a získané vedomosti potom uplatňovali doma. Rozvoj ťažby medi v Smolníku koncom 15.storočia súvisel s rozvojom lodiarskeho priemyslu v západnej Európe, s veľkými zámorskými cestami, ako aj s rozvojom zbrojárskeho priemyslu, najmä pušiek a kanónov na jednej strane a snahou šľachtických rodín preniknúť do baníctva, financovať ho, zlepšovať jeho techniku úpravy, techniku hutníctva, a tak zvyšovať vlastný zisk. Banské mestá sa bránili, pretože to ohrozovalo zisk mestských patriciátov. V roku 1487 získalo mesto spolu s Gelnicou na zasadnutí 7 banských miest horného Uhorska v Košiciach výsadu pri rozhodovaní banského súdu. Uzniesli sa na tom, že spoločným banským súdom bude mestská rada v Gelnici. Tým sa urobil koniec právomoci komorských grófov a právomoc prešla do rúk banských sudcov a prisažných gelnického súdu. Banským sudcom sa ukladalo navštíviť aspoň raz do roka všetky bane v ich obvode, skontrolovať, či sú všetky v prevádzke, a riešiť miestne spory. Stanovilo sa i poradie hlasovania na súde. Smolník hlasoval druhý v poradí. V Smolníku bolo roku 1495 okolo 300-400 baníkov. V tom čase sa zaviedla v Smolníku veľmi progresívna hutnícka metóda – tzv. scedzovanie v peciach na získavanie medi. Vyciedzanie čiernej medi obsahujúcej striebro bolo vtedy novou technológiou, ktorú zaviedol Thurzo. Med' bola kvalitná, vhodná na kotly, hrnce a iný riad. V Smolníku sa ťažila i žltá medená ruda- chalkopyritová. V meste sa okrem cementácie a zhutňovania využívala aj extrakcia z chudobných meďnatých rúd. Hutnícky spracovaná meď aj meďnaté rudy sa vyvážali do Benátok, Porýnia a Holandska. Začiatok 16.storočia je poznačený nespokojnosťou baníkov. Príčinou bolo vykorisťovanie feudálmi, cirkvou, mestskými radami. Mnohí sa rozhodli odísť do iných banských oblastí. Situáciu ešte zhoršila prehraná bitka pri Moháči a nemilosť Zápoľských na viedenskom dvore. Tak sa smolnícke bane ocitli v rukách Thurzovcov, ktoré ich prenajímali iným podnikateľom. Okrem toho mali Thurzovci v rukách obchod s potravinami, súknom, vínom, pivom, soľou, múkou, mäsom,

slaninou a ostatnými produktmi pre bane a domácnosti, a tak mohli regulovať ich cenu. V 16.storočí pokračovalo prepadávanie a rabovanie baní v okolí Smolníka Bebekovcami. František Bebek a jeho syn Juraj zničili Stillbach (Tichá Voda) a všetky bane a huty v jeho okolí tak, že už sa nikdy neobnovili. I napriek sťažnostiam u cisára nedočkali sa obyvatelia pomoci. Nalúpenú meď Bebekovci predávali Turkom. Od roku 1530 sa aj v Smolníku používal banský kompas a geometrické znázorňovanie baní na mapách a náčrtkoch podľa merania kompasom. Chemické analýzy zamerané na hlavné prvky sa robili v chemickom laboratóriu závodu. Oživenie baníctva nastáva koncom 16.storočia vďaka novému banskému poriadku od Maximiliána II. Nárast prosperity sa prejavil nielen v meste, ale i na celej doline. Smolník prežíval v 16.storočí aj obdobie reformácie. Niekoľko rokov pokoja a humánneho správania sa zemepánov prostredníctvom ich úradníkov opäť povzniesli Smolník. Koncom 16.storočia a začiatkom 17.storočia dochádza opäť k úpadku ťažby. Príčinou je pustošenie, lúpeže, zastavenie prác v baniach a v rokoch 1599-1601 i mor, neúroda a hlad. Znížila sa ťažba medi a prestali pracovať i huty. V tom čase nájomcom smolníckych baní sa stáva Anton Roll z Levoče, ktorý sa snaží udržať bane v prevádzke. Okrem ťažby medi zameriava sa aj na ťažbu striebra. V roku 1630 sa v baniach na Spiši začal používať strelný prach, čím sa urýchlilo razenie banských diel najmä v tvrdých horninách. Roku 1637 sa Smolník stal súčasťou majetku novej šľachtickej rodiny Čákyovcov. Ten sa tiež rozhodol dávať do prenájmu smolnícku bane, avšak ťažba v nich bola veľmi obmedzená. Chýbal dostatok baníkov a aj preto roku 1666 sa prisťahovalo do Smolníka veľa baníkov z Poľska a príslušníkov valašskej kolonizácie. Roku 1670 mesto prepadli kuruci a vyrabovali sklady s rudou, potravinami či materiálom. Obyvateľov nemeckej národnosti obesili. Kuruci opätovne vyrabovali Smolník v roku 1672. Po odchode kurucov sa ťažba medi rozbehla, ale len na krátky čas. Roku 1685 mesto obsadil cisársky kapitán Franz Bertoldy s 300 labancami a nariadil obnoviť ťažbu. Tým viedenský dvor dal najavo, že chce profitovať z tejto činnosti a zároveň zobrať šľachte zdroj príjmu na protihabsburské povstania. Ešte toho istého roku prešlo mestom kurucké vojsko na čele s Imrichom Tökölym a poriadne ho vyrabovali. Po ňom prišli do mesta Turci a Tatári. Po porážke Turkov pri Viedni roku 1686 už začal ťažiť v Smolníckych baniach štát, podobne ako v iných spišských mestách. Bane pod správou eráru nielenže prosperovali, ale pracovali na vysokej úrovni. Postupne sa banské podnikanie a obchod s meďou monopolizovali. Výsledkom stálych nepokojov bol zánik skoro celého baníctva. Kým smolnícku banské podnikanie v predchádzajúcom období zamestnávalo 560 mužov, teraz ich bolo sotva 50. Zlé pomery medzi baníkmi zhoršila i morová epidémia. Príčinou poklesu ťažby bola i sedmohradská meď, ktorú vyviezol František Rákoczi, aby

mohol vyplatiť zbrane určené jeho povstaniu. Po potlačení povstania sa banská činnosť v meste obnovila pod správou Viedne. Obnovili sa mnohé banské inštitúcie napr. Hlavný inšpektorský úrad, Hlavný banský súd a pod. Rozkvet smolníckeho baníctva v prvej polovici 18.storočia sa prejavil aj v meste. Roku 1721 obnovili a vybudovali novú radnicu a postavilo sa mnoho murovaných domov. Druhá polovica 18.storočia a začiatok 19.storočia predstavujú vrchol rozkvetu Smolníka a smolníckeho baníctva. Zlepšenie podnikania znamenalo opätovný príliv baníkov, najmä z poľských oblastí. Od roku 1773 sa v meste používala poľština i slovenčina. Roku 1774 sa prvýkrát uplatnil názov mesta Smolník. Roku 1768 sa vystavala umelá hrádza pri Úhornej (Úhornianske jazero). Mala zachytávať dažďovú vodu a zabráňovať povodňam. Voda slúžila aj na banské účely. Roku 1783 Smolník navštívil cisár Jozef II., aby tak podčiarkol význam baníctva pre korunu. Okrem neho mesto navštívil i ďalší panovník Ferdinand, ktorý sa tu utiahol z obavy pred Napoleonom. Štát však len veľmi málo investoval do modernizácie ťažby, a tak nečudo, že výnos z ťažby klesá. Začiatok 19.storočia je znova poznamenaný prírodnými nešťastiami- povodeň, pretrhnutie hrádze Úhornianskeho jazera, cholera, neskôr týfus. Baníctvo v Smolníku trvale upadalo. Dôkazom toho bolo hromadné vysťahovalectvo do Banátu, Kremnice, Banskej Štiavnice, do Srbska a Baia Mare v Rumunsku. Postupne sa z mesta odsťahovali všetky úrady a inštitúcie, ktoré tu fungovali od 18.storočia. Oživenie banskej činnosti nastalo až po vybudovaní železničnej trate z Margecian do Smolníckej Huty v rokoch 1878 - 1883. V roku 1872 štát zriadil závod na výrobu cigár, kde prevažne pracovali ženy a dievčatá.

Továreň na výrobu cigariet

Neskôr v meste vybudovali továreň na výrobu železného nábytku , matracov a iných predmetov. Ťažba sa nezastavila ani po vypuknutí I. svetovej vojny a jej skončení, ale

postupne klesá výroba pre značné vyčerpanie rudnej zásoby kvalitného pyritu, ale i pre nízku cenu v Československu. V Smolníku ešte stále žila mnohopočetná skupina obyvateľov nemeckej národnosti, čo situáciu využili fašistické a fašizujúce sily pred rozbitím republiky. Smolník bol oslobodený sovietskou armádou 23.1.1945. Banský závod bol roku 1946 znárodnený. Od 50.rokov prešiel závod mnohými zmenami. Zlepšilo sa sociálne postavenie obyvateľov, ale i napriek tomu počet obyvateľov v meste klesá. Migrácia obyvateľov do miest je súčasný všeobecný jav v celej Európe.

Pohľad na mesto

7.12. Spišské Podhradie

Dejiny tohto mestečka sú úzko spojené s minulosťou Spišského hradu a Spišskej Kapituly. Najstaršie osídlenia na tomto území pochádzajú z 5.tisícročia pred našim letopočtom. Tieto

údaje potvrdzujú archeologické nálezy z vrcholu kopca s nadmorskou výškou 634m- najvyššieho bodu Spišského hradu. Druhá etapa osídlenia začala v druhej polovici 3.tisícročia pred našim letopočtom na neďalekých svahoch masívu Dreveník, kde bohato prekvital život ľudí púchovskej a bukovohorskej kultúry. V období formovania Uhorského štátu sa ľud opäť usadil na hradnom brale. Na prelome 11.-12.storočia sa hradný kopec začal osídľovať natrvalo. Práve do tohto obdobia siahajú počiatky budovania komplexu Spišského hradu. V súvislosti s hradom, ako centrom celého Spiša, začali v jeho okolí vznikať malé osady, ktoré boli závislé od hradu. Obyvateľstvo týchto osád bolo hlavne služobníctvo hradného pána. Postupom času sa niektoré osady spojili do väčších dedín alebo miest. Takýmto spôsobom- spojením troch obcí – vzniklo aj Spišské Podhradie na sútoku Jablonovského potoka a potoka Teledin (neskôr premenovaného na Uhl'ový potok). Spišské Podhradie bolo v 12.storočí predhradím Spišského hradu. V polovici 13.storočia sa už vyvinulo v samostatné od hradu nezávislé mesto. Najstaršie písomné zmienky uvádzajú, že už v roku 1174 na území dnešného Spišského Podhradia vznikla osada „Suburbium.“ Potom bola obec známa ako „Fanum St. Mariae“ (1279). Neskôr bol rozvoj celého spišského regiónu pod rozhodujúcim vplyvom Sasov. Kráľ Gejza II. povolal do Spišského Podhradia Sasov, ktorí mestečko ponemčili. Sasi vynikali najmä v remeslách. Mestečko bolo Tatármi zničené a vypálené. V metačnej listine Jablonova z roku 1249 sa mesto spomína ako Villa Saxorum. Pretože mestečko bolo začlenené do Spoločenstva spišských Sasov i pre výhodnú polohu (križovatka dôležitých obchodných ciest), rýchlo dosiahlo hospodárske zabezpečenie. Samosprávu a mestské výsady potvrdil kráľ Štefan V. už v roku 1271. Celý stredovek prežívalo Spišské Podhradie ako veľmi významné, známe a prosperujúce mesto. V roku 1456 kráľ Ladislav V. udelil mestu právo na týždenné trhy. Avšak ani toto mesto neobišli rôzne problémy. Bolo dané do poľského zálohu, niekoľkokrát bolo zničené, a to takmer vždy z pomsty, voči nedobytnému hradu. Mesto prežilo aj niekoľko živelných katastrof, požiarov a epidémií. V čase roľníckeho povstania v roku 1831 sa väčšina ľudí pridala na stranu vzbúrencov. Spišské Podhradie bolo mestom so zriadeným magistrátom do roku 1922, kedy bolo vyhlásené za veľkú obec a pričlenené k levočskému okresu. Prvé dni po skončení I. svetovej vojny boli v meste poznačené rabovaním a strelbou vojakov, ktorí vkročili do mesta omámení ukončením vojny. Núdz a hlad sa stali každodennými partnermi obyvateľov spolu s nezamestnanosťou počas trvania Československa. Ani zmena režimu po roku 1948 nepriniesla veľkú zmenu.

Spišské Podhradie s morovým stĺpom a Spišským hradom v pozadí

7.13. Právna nadstavba miest

Vzniknuté mestá sa spravovali zákonmi. Nielen uhorskí, ale i poľskí králi potvrdzovali a rozširovali práva výsadného postavenia spišských miest. Nemeckí kolonisti si doniesli zo svojho rodiska zákony, podľa ktorých sa spravovali. Pred rokom 1370 spišskí Nemci žili podľa nepísaných obyčajou, ktoré sa neskoršie spísali do Willkühru(právna kniha). Zipse Willkühr (spišské právo) síce pochádza z Nemecka ako ostatné práva, ale v uzavretej kolónii spišských Nemcov sa koncipovalo podľa miestnych pomerov. Pôvodná právna kniha obsahovala 93 bodov, ktoré upravovali vzťahy v oblasti rodinného, dedičského, majetkového a osobného práva, verejnú správu, organizáciu súdnictva a obchodné zákony. Základ spišského práva tvorilo magdeburské právo. Tento zákonník obsahoval i rodinné a dedičské právo. Spišské právo dalo možnosť ženám voľnej dispozície na 1/3 z polovice majetku, to isté oprávnenie mali i muži. Muž nesmel slobodne disponovať majetkom ženy (napr. predať ženine šaty), ale ani žena nesmela predať mužov majetok. Previnenia sa v stredoveku trestali neobyčajne kruto . Menšie priestupky sa trestali bitím lopatou. Ženy a slabých korbáčovali. Odsúdenec mohol dostať najviac 30 palíc. Toto nariadenie sa v praxi nedodržiavalo. Najvyšší trest bol vykonávaný rôznym spôsobom, najčastejšie s'atím hlavy. Popravky sa zvyčajne konali v meste a až neskôr sa preniesli za hradby.

Klietka hanby z Levoče pochádza približne zo 16.storočia. Slúžila na trestanie ľahších deliktov. Pôvodne stála na mieste evanjelického kostola. Neskôr bola majetkom Probstnerovcov a stála v parku, ktorý im patril. Ide o priestor dnešnej nemocnice. Stredoveký pranier rodina darovala mestu roku 1933 a od vtedy stojí pred radnicou. Legenda hovorí, že prvou ženou, ktorá bola v klietke zatvorená, bola dcéra richtára, ktorý dal klietku zhotoviť. Vzniknuté mestá dostávali od panovníkov značné privilégia – práva. Banícke mestá sa začali spravovať tzv. gelnickým právom. K najvýznamnejším právam, ktoré mali vplyv na život v mestách patria : právo skladu (Levoča, Podolíne), slobodná voľba richtára, právo konať trhy, slobodne loviť ryby, rúbať drevo, páliť uhlie, právo meča (ius gladii) atď. Právo meča mali na Spiši mestá Gelnica a Levoča, hlavný župan, prepošť Kapituly, panstvo smolnícke, Ľubovnianske, rodina Mariássy a od roku 1347 aj opát v Štiavniku.

8.Kapitola – kultúrne pamiatky

Spiš je vari najbohatším krajom na umelecké pamiatky na Slovensku. Je našou kultúrnou perlou medzi krajinami. Väčšina pamiatok je stredovekého t.j. gotického a neskorogotického pôvodu. Spoločenskými strediskami Spiša boli sídla feudálov (hrady), cirkevné inštitúcie (Spišská Kapitula, kláštory, fary) a mestá.

8.1. Románske obdobie

Románske obdobie končí na našom území po vpáde Tatárov. Zachovalo sa nám z neho málo historických pamiatok. Pravdepodobne najstaršou románskou pamiatkou je zemepanský kostolík v Chrašti nad Hornádom.

S románskym kostolom sa stretneme i v Žehre , v Starej Ľubovni v Podolínci.

Románsky kostol a zariadenie kostola v Starej Ľubovni.

V Bijacovciach bola postavená románska rotunda(kruhovitá stavba). V kostole sv. Martina na Spišskej Kapitule sa nachádza jediná románska plastika nazývaná Biely lev (prvá polovica 13.stor.), ktorá je umiestnená v jej severnej časti.

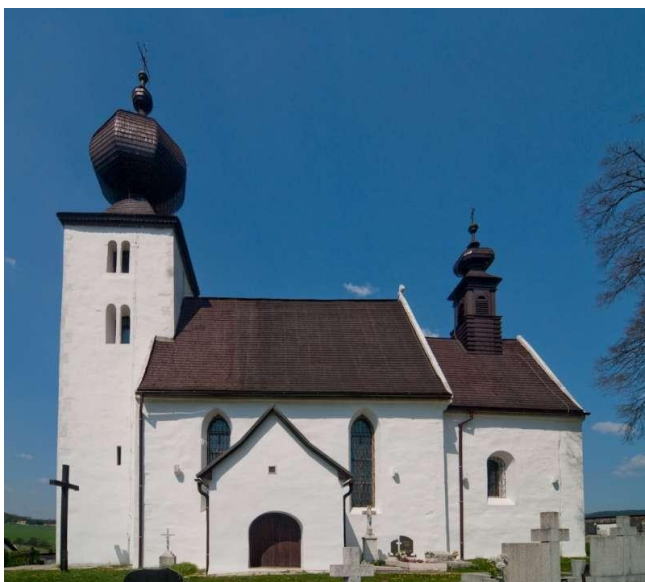
8.2. Gotika

Rodiskom novej spoločenskej vrstvy- meštianstva sú mestá. Tu sa na popredné miesta dostávajú postupne mešťania. Spišskí mešťania si v snahe vyrovať sa mešťanom iných európskych miest povolávajú k nám cudzích majstrov. Ich zásluhou sa postupne zvyšuje úroveň architektúry ako aj úroveň výtvarného umenia. Väčšina umelcov si v mestách zriaďuje svoje dielne. Ich pôsobenie dokazujú mnohé umelecké diela. Starosťou mešťanov bolo v prvom rade zabezpečiť svoje obydlia a ohradiť mestá murovaným opevnením kvôli ochrane svojho majetku. Úplne kamenné opevnenie mali len väčšie mestá ako napr. Levoča, Kežmarok, Podolíne. 14.storočie je začiatkom nového umeleckého smeru, ktorý voláme gotika. V čase gotiky sa veľký dôraz kládol na kamenársku a kamenosochársku prácu, ktorá mala umocniť sakrálnu (posvätnú) architektúru. Vyznačuje sa vypracovanými hlavicami s rastlinnými útvarmi(najčastejšie bobuľovitými listami), figurálnymi (z taliančiny , znamená tvar, podoba, postava, vyobrazenie) reliéfmi, krstiteľnicami (zväčša kalichovitého tvaru). Zaujímavé a umelecky hodnotné sú krstiteľnice v Spišskom Podhradí (rok 1390. Autor Ján Weygel), vo Švedlári (rok 1360- zhotovená z bronzu), v Gelnici (koniec 14.storočia – zhotovená z bronzu).

Krstiteľnica v gelnickom kostole

Zaznamenávame i zmenu v stavbe kostolov. Do popredia sa dostávajú trojlod'ové chrámy. Vidiecke kostoly hýria farebnosťou. Stredoveký človek nemal rád prirodzenú farbu použitého materiálu. Pestro pomaľoval strop, plochy stien i klenieb. Pretože výzdoba interiérov (vnútorné zariadenie) bola finančne náročná, robili ju po etapách. To znamená, že kostoly sa zariaďovali postupne. K pozoruhodnostiam gotiky na Spiši patrí neobyčajne dlhé a široké sanktuárium (svätostánok) v kostole v Gelnici, ktoré patrí k najväčším. Najvýznamnejšie gotické maľby nachádzame v Žehre a v Dravciach, na ktorých badať byzantský vplyv.

Na dedinách okrem kostolov ako najvýraznejších stavieb pribúdajú i ďalšie- zemepanské kúrie, ktoré sa nám žiaľbohu nezachovali. V gotickej architektúre dosahuje svetovú úroveň Zápoľského kaplnka v Spišskom Štvrtku.

Zápolského kaplnka v Spišskom Štvrtku

Ďalšími gotickými pamiatkami sú mýtna stanica v Spišskom Podhradí, radnica v Spišských Vlachoch, meštianske domy a hradby v Levoči. Spomedzi architektonických detailov (menšia časť celku) sú najcennejšie portály zo 14.-15.storočia, napr. gotický portál kostola v Spišskej Novej Vsi s bohatým reliéfom na tympanóne a zachovala sa i pôvodná polychrómia na klenbe.

Interiér kostola Spišská Nová Ves

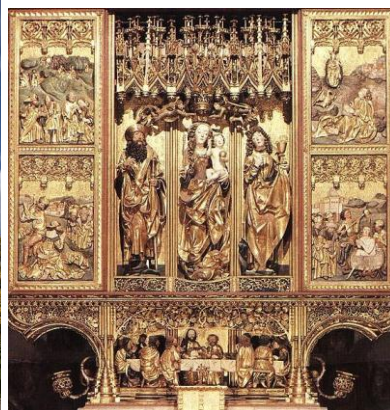
15.storočie je poznačené častými bojmi, čo rozvoju umenia určite neprospelo. Hlavným umeleckým smerom zostáva i naďalej gotika a neskorá gotika. V architektúre sa objavuje nový typ verejnej budovy- radnica. Stavanie radníc si vyžiadala stále sa rozširujúca agenda mestského senátu. Prvou radnicou na Spiši bola radnica v Kežmarku. Najkrajšou je však levočská radnica.

Z umeleckých remesiel sa najviac rozvíjalo zlatníctvo, kovolejárstvo a stolárstvo. Rozvoju zlatníctva prišlo i to, že sa na Spiši, najmä v Gelnici, ťažili drahé kovy. Okrem zlata a striebra sa tu od 14.storočia ťažila i kvalitná meď.

8.3.Neskorá gotika

Začiatok 16.storočia je poznačený neskorou gotikou. V tomto období vznikajú vrcholné diela Majstra Pavla z Levoče (oltár v kostole sv. Jakuba v Levoči).

Kostol sv. Jakuba v Levoči

Hlavný oltár sv. Jakuba

Jeho tvorba sa vyznačuje neobyčajnou dokonalosťou, ktorú vidíme nielen na veľkých figúrach, ale i na drobných detailoch. Majstrovské zobrazenie ľudskej tváre, rúk, rúcha je doplnené ešte vyjadrením psychického stavu postavy a jej charakteru či už držaním tela, gestom alebo mimikou. Dekoračné doplnky si Majster Pavol vyberá z prírody. Zobrazuje vinič, kvety alebo vtákov. Rezbárske diela sú doplnené kvalitnými maľbami. Niektoré rezbárske výrobky sú zdobené intarziou (vykladaná ozdoba i celý obraz v dreve, na nábytku),

čo signalizuje blížiacu sa renesanciu. S jeho plastikami sa stretneme i v kostole v Spišskej Novej Vsi. V jeho diele úspešne pokračovali jeho žiaci (napr. oltár v kostole sv. Križa v Kežmarku).

8.4. Renesancia

16.storočie je poznačené neustálymi vojnami. Nemôžeme sa preto čudovať, že myseľ človeka pod tlakom týchto udalostí a zložitej situácie klesá od obdivovania veľkolepej architektúry k veciam triezvym a úžitkovým. Tento pohľad na svet sa odráža v architektúre, literatúre, hudbe, maľbe či v umeleckých remeslách. Prichádzajúca renesancia odvracia myseľ človeka od nadprirodzena a obracia ju k realite života. Šľachta sa sťahuje z nepohodlných, chladných hradov do priestranných, honosne zariadených kaštieľov. Jeden z najkrajších je kaštieľ v Betlanovciach s krásnou renesančnou atikou (nízky múr nad hlavnou rímsou budovy, ktorý čiastočne alebo úplne zakrýva strechu) a bohatou sgrafitovou (sgraffito – obraz vyrytý do omietky)výzdobou. Ďalšie kaštiele boli postavené v Kluknave, v Markušovciach. K architektonickým renesančným skvostom patrí radnica a Thurzov dom v Levoči.

Veľkú hodnotu majú i goticko-renesančné meštianske domy. Podobné domy sa v strednej Európe pod vplyvom vojen a industrializácie zachovali len výnimočne. Vyznačujú sa arkádovými (arkáda – oblúkmi spojený rad stĺpov alebo pilierov)dvormi, priestrannými podbrániami(mázhauzami). Pre Spiš sú ešte typické zvonice s atikou a renesančnými štítkami

(Dúbrava, Jamník, Spišský Hrhov. Poprad). Na obrázku je kostol sv. Egídia s renesančnou zvonnicou v Poprade.

Z 15. až 16.storočia pochádza i 256 strieborných mincí objavených v Hniezdnom.

8.5. Barok

Kolískou baroka je práve 17.storočie. K nám prichádza tento smer oneskorene a je pomerne zriedkavý. Príčina bude iste v tom, že v tomto období (protihabsburské povstania) sa Slovensko nachádzalo na pokraji populačného zániku. Na druhej strane uhorská šľachta zvlášť na Spiši ani zďaleka nedisponovala (disponovať - mať, vlastniť) takými prostriedkami ako česká či nemecká. Barokové kúrie, kaštiele, kostoly vznikajú až na konci 18.storočia, kedy inde nastupuje klasicizmus.

Kaštieľ Bijacovce

Typickou ukázkou tzv. ľudového baroka je drevený artikulárny kostolík v Kežmarku postavený v tvare obrátenej lode s okrúhlymi okienkami zapísaný v zozname UNESCO spolu s ostatnými drevenými kostolíkmi Karpatskej kotliny.

Drevený kostolík a interiér kostola v Kežmarku

Drevený kostol v Starej Ľubovni

V roku 1675 bola na travertínovom vršku Sivá brada postavená baroková kaplnka sv. Kríža.

Najvýznamnejším dielom barokovej architektúry na Spiši je hudobný pavilón v parku markušovského kaštieľa zvaný Dardanely.

K ďalším barokovým pamiatkam patria: barokový dom (okolo roku 1700) v Mníšku nad Hnilcom, kostol v Nálepkove (1770-1781) a v Smolníckej Hute, veža v Spišskom Štvrtku, barokové oltáre v Hniezdom, baroková kaplnka Jána Nepomuckého v Smolníku.

Baroková kaplnka v Smolníku

8.6. Klasicizmus

Po Veľkej francúzskej revolúcii (1789-1794) prichádza k nám klasicizmus. Umelci hľadajú svoje vzory v antike. Bujaré krivky architektúr nahrádzajú triezve, ale vyvážené priamky, trojuholníky a iné geometrické tvary. Výtvarné umenie obracia svoju pozornosť na dedinský ľud, jeho prácu i etické hodnoty. Napoleonské vojská, ktoré prechádzali aj územím Spiša, tento trend ešte podporili. Tak vzniká niekoľko diel klasicistickej architektúry i výtvarného umenia : kaštieľ v Bystranoch, župný dom v Levoči, kamenný most v Gelnici, drevený krytý most v Štefanskej Hute, radnica v Spišskej Novej Vsi.

Medzi skvosty tohto obdobia patrí i Provinčný dom v Spišskej Novej Vsi(bývalé sídlo Provincie 16 spišských miest)s krásnou štukovou výzdobou so symbolickými výjavmi znázorňujúcimi poslanie tohto domu v živote mesta.

Detaily štukovej výzdoby na Provinčnom dome

K technickým pamiatkam patrí Úhornianske jazero a vodné kanály.

Najviac pamiatok tohto umeleckého smeru je v Hnileckej doline. 19.storočie je aj storočím stavanie divadiel. V roku 1805 postavili v Smolníku divadlo s otáčavým javiskom. Divadlo si postavila Levoča i Spišská Nová Ves (začiatok 20.storočia).

Reduta v Spišskej Novej Vsi

9. Z rôznych oblastí života

9.1. Zdravoveda

Bohaté mestá mali veľký záujem a snahu zamestnávať lekárov a lekárnikov, pretože časté epidémie ohrozovali život mešťanov. Rozsah ich šírenia na Spiši bol rôzny. Boli také, ktoré zasiahli celé územie Spiša, ale aj také, ktoré sa objavili v jednotlivých osadách. Lekárov bolo málo, preto značná úloha v liečení pripadla lekárnikovi. Vznik každej lekárne ako zdravotníckej inštitúcie závisel od počtu obyvateľov v meste, od stupňa rozvoja obchodu a remesiel. Slobodné kráľovské mestá riadili zdravotníctvo vrátane lekárstva vlastnými právnymi predpismi a zvyklosťami. V stredoveku zdravotnícke a sociálne zariadenia zakladali i jednotlivci- dobrodinci. Heslom ľudí z obdobia renesancie bolo: „Carpe diem“, t.j. uži si dňa. Zmena myslenia a životného štýlu našla svoj odraz v prudkom rozvoji prírodných a technických vied. Lekára či lekárnika si mohli dovoliť len veľmi bohatí ľudia. Prvého lekára mala Levoča. Objavenie Ameriky prinieslo so sebou aj poznanie nových liečivých látok: peruánskeho balzamu, kúry chininovníka, quajakového dreva atď. Chudobní ľudia vyhľadávali bylinkárov. Tí ich liečili rôznymi bylinkami. V Gerlachove dokonca vyrábali dokonca i éterické oleje z liečivých bylín, ktoré rozvážali podomovým spôsobom po širokom okolí, ba i do zahraničia. Najpopulárnejšou bylinkou bola púpava bezlodyšná, ktorá vraj počas cholery a hladomoru zachránila stovky obyvateľov Spiša od smrti, hladu a cholery. Táto rastlinka je častým motívom v ľudovej umeleckej tvorbe. Spišská Nová Ves mala svoj mestský špitál už v 14. storočí. Svedčí o tom ustanovenie kráľa Žigmunda zo dňa 8. mája 1397. Zakladateľom bol slávny zvonolejár Konrád Gaal. Medzi výsadami, ktoré mu Ľudovít udelil, bolo aj právo voliť duchovného v mestskom špitáli. Špitál stál na Levočskej ulici. Súčasťou špitálu bola aj kaplnka. V okolí kaplnky a špitálu bol aj cintorín. Správcu špitálu volilo mesto. Fundátor špitálu zanechal základný majetok, ktorý sa potom darmi, testamentmi, darovanými nehnuteľnosťami neustále zvyšoval. Majetok špitálu spravovalo mesto. Mestský špitál svoje služby poskytoval predovšetkým chudobným obyvateľom mesta. Zariadenie mohli využívať i cudzí obchodníci, vandrujúci tovariši, ktorí po ceste ochoreli. Zámožnejší sa liečili doma. Okrem liečenia chorých opatrovali a starali sa aj o nevyliciteľne chorých, starých a opustených, ktorí boli na túto službu odkázaní. Špitál bol aj starobincom a chudobincom zároveň. Na chod špitálu prispievali aj cechy. Nemocnicu a starobinec mal i Smolník. Koncom 18. storočia mali aj svoju lekárňu. V polovici 17. storočia v Kláštore milosrdných bratov v Spišskom Podhradí bola založená nemocnica. Podobne ako v iných mestách, aj v Hniezdnom mali špitál. Jeho budova stála na mieste bývalej zbrojnice. Kedy bol

postavený sa presne nevie, ale asi po roku 1728. V 18.storočí sa stal skôr chudobincom ako špitálom a nachádzali v ňom domov najchudobnejší občania mesta a žobráci.

9.2. Prírodné nešťastia

Okrem častých vojen ľuďí trápilo i počasie. Tak napr. 5.8.1641 bola taká zima, že na Kráľovej holi zamrzlo 150 koní a dvaja pastieri. Alebo v júni bola taká zima, že ľudia chodili do lesa na saniach. Niektorí hovoria tomuto obdobiu malá doba ľadová. V roku 1681 bolo veľa chrústov a húseníc, ktoré zničili úrodu. V roku 1453 postilo Spiš veľké zemetrasenie. Azda vtedy sa odtrhli v hranovnicko –vernárskom priesmyku početné balvany, ktoré dnes ležia pri ceste. Ďalšie už menšie zemetrasenia boli v rokoch 1443, 1643,1656,1662. Povodne boli v rokoch 1700,1723,1813. Veľké suchá boli v rokoch 1473 a 1540 (vtedy vyschli i studne). Život našich predkov nebol jednoduchý a ľahký, ale oni sa nevzdávali a čelili nepriazni osudu.

9.3. Požiare

Po cholere a more boli požiare najväčším nešťastím pre našich predkov. Nezriedka vyhorela i väčšia časť dediny. Požiare spôsobili buď sviečky, petrolejové kahance, blesky alebo podpaľáči. Ak bol prichytený podpaľáč, zvyčajne ho odsúdili na trest smrti. Požiar sa šíril rýchlo vďaka dreveným domom. Mnohokrát pri požiaroch zahynuli i ľudia. Najväčšiu škodu historikom spôsobil požiar radnice v Levoči v roku 1550. Pri požiaroch zhoreli mnohé cenné písomné dokumenty, ktoré by určite viac poodhalili rúško tajomstva minulosti. Hádám by sme sa dozvedeli i skutočné priezvisko Majstra Pavla.

9.4. Panovníci na Spiši

Králi, ktorí navštívili Spiš , sú : Belo IV., Ladislav IV., Ondrej III., Karol Róbert z Anjou, Žigmund Luxemburský. Matej Korvín, Ján Zápoľský. Vo vile na Štrbskom Plese často letoval bulharský kráľ Ferdinand Coburg.

Dom, v ktorom býval kráľ Matej Korvín, keď navštívil Spišskú Sobotu.

9.5. Strava našich predkov

V tejto kapitole si priblížime život našich predkov z tej najobyčajnejšej stránky. Čím sa vlastne ľudia živili? V čase neúrody sušili si puky z liesky a tie miešali s otrubami. Základnou potravou bola múka, mlieko, syr, solená baranina, údená bravčovina. V roku 1773 pribudli zemiaky. Naši predkovia mali i svoje zlozvyky. Jedným z nich je i pitie. Spočiatku mal v každej obci svoj pivovar šoltýs, neskôr šoltýske právo prevzalo panstvo. Okrem piva doma varili i pálenku, ktorú volali vodka života (aqua vitae). Pálenku užívali aj proti moru a na umývanie rán (ako dezinfekčný prostriedok). Víno pili len páni. Od roku 1845 sa zakladali spolky „ kresťanskej striezlivosti.“ Opitý človek to už ani vtedy nemal ľahké. Ak ho našli ležať na ceste alebo ak vykrikoval na ulici, odviedli ho do temnice. Ti tri dni žil o vode a chlebe a pred vypustením musel zaplatiť strážcovi pokutu. Naši predkovia nepoznali zápalky. Oheň vždy nechali zahrabaný v popole na ohnisku. Na noc ho modlitbami venovali sv. Floriánovi a ráno ho roznieťili. Odev si zhotovovali z ľanu alebo z konopy.

Použitá literatúra:

R. Marsina : Spišské mestá v stredoveku, 1974

O. Petrociová: Z dejín lekárni v Levoči v 16.stor. Vlastivedný zborník Spiš č.5

Š.Mertonová: Vznik a vývoj spišského práva- Spišské mestá v stredoveku, Východoslovenské vydavateľstvo Košice, 1974

M.Vojtáš : Spišská Nová Ves, Košické tlačiarne 1957

J.Beňko : Prechod severospišských osád z dedinského emfyteutického práva na mestské právo, Spišské mestá v stredoveku, 1974

Spišská Nová Ves, vydalo mesto Spišská Nová Ves 1998, Polygraf Print, spol.s.r.o., Prešov, ISBN : 60-967906-8-4

Prof. P. Pasztor, PhD. : Gelnica- história a súčasnosť, Halequin, s,r,o, Košice 2012, ISBN 978-80-89082-37-7,

M. Grieger : Spišská Stará Ves a Zamagurie , Východoslovenské vydavateľstvo 1988, 083-023-88 SSV

J. Bartolský a kolektív : Smolník – mesto medenorudných baní, Bratislava 1993, ISBN 80-967018-0-0

PhDr. P. Roth, PhD. a kolektív : Hniezdne, Obecný úrad Hniezdne 2007, ISBN : 987-80-969732-3-1

Ivan Chalupecký a kol.: Dejiny Popradu, Oriens,s.r.o. Košice 1998, ISBN : 80-88828-12-0

Encyklopedický ústav SAV: Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, Vydavateľstvo SAV 1977, Bratislava,71-071-77

Encyklopedický ústav SAV: Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, Vydavateľstvo SAV 1978, Bratislava, 71-114-78

Internetové zdroje :

[www.historiarevue.sk/ index.php?id=2004zifcak910](http://www.historiarevue.sk/index.php?id=2004zifcak910)

[www.levoca.sk\(pamiatky.phtml?id5=12277](http://www.levoca.sk(pamiatky.phtml?id5=12277)

www.spsobota.szm.com

www.spis.sk/regiony/levoca.html

www.apsida.sk/c/670/chrast-nad-hornadom

www.kezmarok.sk/navstevnik/detail-pamiatky-1htm

www.e-obce.sk/obec/bijacovce/4-kulturne_dedicstvo_html

www.podolinec.eu/kostol-sv-anny

spisskastaraves.sk/album-sk/foto-mesto/

www.royal-towns.sk/stara-lubovna/

www.muzeum.sk/?obj=mesto&ix=s/

www.staralubovna.sk/historia/

www.gelnica.sk/?program=42&module_action_o_id_kat=26611

[www.staralubovna.sk/ virtualny-sprievodca/](http://www.staralubovna.sk/virtualny-sprievodca/)

www.new.spiskepodhradie.sk/sections/5/k-historie.html

http://www.tatryspispieniny.sk/52-mesto_levoca.htm

http://www.tatryspispieniny.sk/53-levocska_radnica.htm

<http://www.slovenskyraj.sk/vylety/levoca/levoca.html>

<http://www.cestyapamatky.cz/cesty/slovensko-2009/pamatky-na-spisi>

<https://pamiatkyslovenska.wordpress.com/category/pamiatky-slovenska/>

<http://slovakia.travel/dom-majstra-pavla-snm>

<http://www.freelogo.sk/erby.php>

<http://www.mesta-obce.sk/kosicky-kraj/okres-spisska-nova-ves/>

<http://www.poracpark.sk/aktivita/kulturne-pamiatky/>

<http://www.vysoketatry.com/obec/ssobota/ssobota.html>

<http://www.e-obce.sk/obec/spisskastaraves/spisska-stara-ves.html>

<http://spisskastaraves.sk/galeria/>

<http://www.podolinec.eu/symboly-mesta/>

<http://www.podolinec.eu/photo-album-sk/podolinec-a-okolie/?photosPage=4>

<http://zaar.webnode.sk/fotogaleria-prehľad-realizovaných-prac/>

<http://slovakia.travel/muzeum-dom-lubovnianskeho-mestana-stara-lubovna>

<http://www.minv.sk/?mesta-a-obce-28>

<http://www.obce.info/slovensko/presovsky-kraj/okres-stara-lubovna/hniezdne/ecard-obec-hniezdne>

<http://www.mesta-obce.sk/kosicky-kraj/okres-gelnica/smolnik/>

<http://www.smolnik.sk/2009/12/tabakova-tovaren-na-predaj/>

<http://www.keturist.sk/volovske/strediska/smolnik.php>

http://www.old1.spisskepodhradie.sk/sections/64/dokumenty_%E2%80%93_listiny.html

<http://www.severovychod.sk/body-zaujmu/384-klietka-hanby-v-levoci>

<http://www.apsida.sk/c/670/chrast-nad-hornadom>

http://pamiatky.custodea.com/home/-/browse/kostol_sakral/710/-/15676;jsessionid=E5DDD12C4C625B408A0FF5F109C685E6?p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1

<http://kudyznudy.sk/aktivita/854/kostol-ducha-svateho-v-zehre/>

http://www.gothicroute.sk/1_SPISSKO-GEMERSKY/zehra.html

<http://stvrtok.minoriti.sk/kostol-sv-ladislava/index.html>

<http://www.slovakiatravels.com/sk/co-vidiet/pamiatky-unesco/levoa.html>

<http://www.travelguide.cz/cz/turistika/sakralni-pamatky-a-poutni-mista/kostol-sv-jakuba-v-levoci>

<http://www.severovychod.sk/body-zaujmu/401-thurzov-dom>

<http://slovakia.travel/kezmarok-kostol-sv-trojice>

<http://www.vivo.sk/photo/237484/Siva-brada>

<http://www.galeriaslovakia.sk/detail.php?idfoto=593>

<http://www.snv.sk/?menu=53&fotoID=2>

http://www.regionkosice.com/index.php?id=682&tx_ttnews%5Btt_news%5D=1295&tx_ttnews%5BbackPid%5D=559&cHash=823c5c1265no_cache=1

<http://www.krasysr.weblahko.sk/Spisska-Nova-Ves.html>